

Svoboda govora, nadzor, akademska svoboda

*Andras L. Pap**

POVZETEK

Članek je namenjen prepoznavanju kontekstualnih razsežnosti akademske svobode kot dozorelega pravnega koncepta. Projekt je sprožilo dejstvo, da kljub široki uporabi v mednarodnih dokumentih in domačih ustavah ostaja akademska svoboda premalo razvita v smislu konceptualnih orodij, operacionalizacijskih mehanizmov, metod spremljanja in primerjalnih shem. Obstajajo tudi različna stališča o tem, kako jo najbolje konceptualizirati: kot individualno pravico, niz zahtev za avtonomno institucionalno zasnovo, področje, ki ga je treba urediti za ponudnike tržnih storitev ali javnih dobrin, orodje za oblikovanje mednarodne politike ali akademsko rangiranje – da ne omenjamo izziva, kako vključiti izzive, ki jih prinašajo gibanja za socialno pravičnost. Vsi ti pomisleki zahtevajo drugačna orodja politike in pripadajoče pravne ukrepe.

Ključne besede: akademska svoboda, avtoritarizem, podjetniške in človekove pravice, korporativna univerza, iliberalizem, identitetne politike, nacionalna varnost, vohunstvo

* Profesor raziskovalec in vodja oddelka za ustavno in upravno pravo (prej Madžarska akademija znanosti) Center za družbene vede Inštitut za pravne študije; Profesor prava, Eötvös University Institute for Business Economic/Ludovika University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Budimpešta, Madžarska; Dodatni (ponavljajoči se gostujoči) profesor, Central European University, Dunaj, Avstrija. Prispevek je nastal pod okriljem naslednjih štipendij in projektov: Svoboda izražanja v digitalni dobi, NKFIHTÉT-2020-00243, ter Urada Ministrstva za inovacije in tehnologijo NRDI v okviru programa odličnosti mladih raziskovalcev FK_21 (138965) in Programa nacionalnega laboratorija za umetno inteligenco. Deli tega prispevka so bili objavljeni v Pap, A. L., 2021, 105–126.

Freedom of speech, surveillance, academic freedom

ABSTRACT

The paper is aimed at identifying contextual dimensions for academic freedom as a matured legal concept in the ongoing process of codifying it in a binding international instrument. The project is triggered by the fact that despite its widespread usage in international documents and domestic constitutions, academic freedom remains underdeveloped in terms of conceptual tools, operationalizing mechanisms, monitoring methods and benchmarking schemes. There are also competing notions on how to best conceptualize it: as an individual right, a set of requirements for autonomous institutional design, a field to be regulated for market service providers or public commodities, a tool for international policy making, or academic ranking – not to mention the challenge of how to incorporate challenges brought by social justice movements. These considerations all require different policy tools and adjacent legal targeting.

Keywords: academic freedom, authoritarianism, business and human rights, corporate university, illiberalism, identity politics, national security, espionage

1. Uvod

S posebnim poudarkom na svobodi govora, je ta članek namenjen prepoznavanju kontekstualnih razsežnosti, ki so pomembne in so lahko koristne pri konceptualizaciji akademske svobode: nastajajoče svoboščine (očitno na dobri poti za kodifikacijo kot zavezujoč instrument) v skladu z mednarodnim pravom in ustavnimi določbami, ki se običajno pojavljajo. Resolucija parlamentarne skupščine o „grožnjah akademskemu svetu svobode in avtonomije visokošolskih ustanov v Evropi“, ki jo je novembra 2020 sprejel Svet Evrope (Coe), na primer poziva k sprejetju „Evropske konvencije o zaščiti akademske svobode in institucionalne avtonomije“. Poročilo, ki podpira resolucijo, poudarja, da je na primer v večini držav članic (SE) zagotovljena neka oblika ustavne ali pravne zaščite akademske svobode.

Ustave številnih držav EU poleg varstva svobode govora zagotavljajo tudi neposredno zaščito akademske svobode: 11 jih varuje poučevanje, 15 raziskovanje, osem pa varuje institucionalno avtonomijo. Med drugimi državami članicami Sveta Evrope: pet zagotavlja zaščito poučevanja in avtonomije, štiri pa splošno akademsko svobodo. Vendar, kot bomo videli, akademska svoboda ostaja kljub splošni značilnosti pravne kodifikacije, da brez truda definira zapletene koncepte (kot je na primer ‚začetek ali konec življenja‘ v kontekstu splava ali dednega prava), precej dvoumna in nerazvita v smislu konceptualnih orodij, mehanizmov operacionalizacije, metod spremljanja in shem primerjalne analize. Obstajajo nasprotujoče si predstave o tem, kako najbolje konceptualizirati akademsko svobodo, ali je: pravica posameznika (predavateljev in osebja ter/ali študentov); nabor zahtev za avtonomno institucionalno zasnovo; področje, ki ga je treba urediti za ponudnike tržnih storitev ali javnih dobrin; ali orodje za primerjalno analizo za oblikovanje mednarodne politike ali akademsko razvrščanje – da ne omenjamo izziva, kako vključiti »Zeitgeist« gibanj za socialno pravičnost. Projekt, predstavljen v članku, je torej sprožen zaradi dejstva, da lahko vsi ti premisleki zahtevajo in zahtevajo različna orodja politike in sosednje pravne cilje. Zato je treba vsebino svobode *sui generis* (po mednarodnem in ustavnem pravu) šele razviti.

Pomembna značilnost akademske svobode je, da se nahaja med Scilo in Karibdo neoliberalizma in neliberalizma, saj so analitiki in deležniki zadržani ne zgolj do posegov neliberalnih vlad, temveč tudi glede trženja visokošolskega in raziskovalnega sektorja. Kot pravi zgoraj omenjeno poročilo Coe, je v »vzponu neoliberalne globalne ekonomije znanja ... visoko šolstvo [...] monetizirana zasebna dobrina (kjer) [...] univerzo bolj skrbi maksimiranje denarja kot zagotavljanje učenja.« Vprašanje (na katerega ni mogoče odgovoriti na splošno) je torej: kdo je na splošno bolj vreden zaupanja: država ali podjetniški sektor? Madžarski primer kaže, da se lahko (neo)liberalne in neliberalne grožnje celo kombinirajo in kumulirajo.

Članek povezuje in triangulira tri koncepte in vprašanja: svobodo govora, nadzor in akademsko svobodo. Slednja je v središču pozornosti, prva dva pa bosta obravnavana kot poudarjeni referenčni točki. Akademska svoboda je pogosto konceptualizirana kot del ali element svobode govora. Ta ocena se zavzema

za drugačen pogled, pri čemer ga obravnava kot koncept *sui generis*, ki se pojavlja v skladu z mednarodnim pravom, hkrati pa priznava, da je vsebina akademske svobode neločljivo povezana s svobodo izražanja profesorjev in študentov. Pri ocenjevanju konceptualnih in praktičnih razsežnosti akademske svobode je običajen pristop pregled potencialnih forumov in razsežnosti za omejitve in infiltracije. Kot bo prikazano, nadzor postane medsektorska značilnost, ne glede na to, ali gre za prizadevanja za nadzor nad študenti ali fakulteto s strani avtokracije (kot tudi za spremljanje in profiliranje njihove morebitne infiltracije), ali pregledovanje politično občutljive akademske vsebine in govora. Poleg takšnih neposrednih učinkov so nedavni dogodki, ki prinašajo širjenje tehnologij nadzora v obdobju Covida za spremljanje zdravstvenega stanja in gostote množice ali sledenje stikom, ter redefiniranje oblike (spletnega in na videu temelječega) poučevanja in izpitov, poslabšali krčenje akademske svobode in svobode govora na kampusih. Pokazalo se bo, da bo imela svoboda govora različne posledice za fakultete in študente, in da so si ti lahko celo v nasprotju, ko si študenti prizadevajo izpodbijati prevladujoče doktrine ali podajajo zahteve po varnem in socialno pravičnem kampusu, pri čemer dejansko pozivajo k cenzuri, očiščenju, skladno s kulturo prepovedi (ang. cancel culture). Vendar sta oba (in zlasti iskanje zapletenega ravnovesja med obema) bistvena elementa akademske svobode. Tudi če je cilj ocene pretežno pravni, morajo biti razprave o akademski svobodi interdisciplinarne in se ne morejo izogniti filozofiji v smislu, da je treba konceptualizirati ali vsaj opredeliti samo bistvo akademskega sveta, vlogo visokega šolstva in raziskovanja (naj bo to humanistika, življenje oz. družbene vede). Na primer, svoboda govora zahteva posebno in specifično razumevanje v kontekstu akademskega sveta (kjer so njene omejitve in meje lahko drugačne od tistih v zunanjem svetu): poslanstvo univerz je zagotoviti forum za študente, da raziskujejo in uveljavljajo svojo politično identiteto, med drugim v obliki organiziranja protestov. Po drugi strani pa mora biti pravica akademskih delavcev do svobode govora v zadevah, ki se nanašajo na njihovo delo, očitno na nekaterih področjih veliko širša kot v drugih poklicih. Sama narava izobraževanja in raziskovanja kot javne službe ter prispevek akademikov k javnemu dobremu v tej funkciji zato zahteva drugačne standarde (čeprav večina akademi-

kov ni javnih intelektualcev ali medijskih zvezdnikov). Čeprav obstaja očitna razlika med tem, kako akademska svoboda (in njen demon) prihaja na površje v družbenih, humanističnih in naravoslovnih vedah, je prav tako pomembno, da poskušamo uporabiti, kot to počne ta članek, vseobsegajoč koncept svobode in groženj njej.

Osrednji problem in raziskovalno vprašanje je, kako konceptualizirati akademsko svobodo, glede na njeno večplastno naravo. Ta raziskava je nujna zaradi dejstva, da bodo pravni in politični instrumenti, ki operacionalizirajo koncept, morali odražati in ustrezati tej konceptualizaciji. Kratka ocena ne more dati normativnega, celovitega odgovora, temveč bo opozorila na kompleksnost izzivov in varnostnih mehanizmov, ki morajo biti v igri. Razprava je strukturirana na naslednji način: prvi del podaja pregled tega, kako je akademska svoboda konceptualizirana v ustavnem in mednarodnem pravnem prostoru. Naslednji odseki drugega dela članka pojasnjujejo nekatere najpomembnejše kontekstualne in politične dimenzije akademske svobode, in sicer to, kako na akademsko svobodo vplivajo (i) prizadevanja za neliberalni avtoritarizem, (ii) korporativni interesi, (iii) nacionalna varnost in mednarodno industrijsko vohunjenje, (iv) identitetna politika in razprave o socialni pravičnosti. Zaključni, sklepni odsek ponavlja omejitve analize in nakaže na smernice za nadaljnje raziskave, analize in zakonodajno urejanje.

2. Akademska svoboda in pravo (in politika)

Čeprav je akademska svoboda že del kanona človekovih pravic/ustavnih svoboščin, so njeni obrisi večinoma nejasni in se pogosto prepleta s svobodo izražanja oziroma pravico do izobraževanja. Občasno najdemo tudi izjave, ki se nanašajo na avtonomijo določenih institucij, čeprav je pojem le redko podrobno definiran (Združenje evropskih univerz na primer razlikuje med organizacijsko, finančno, kadrovsko in akademsko avtonomijo), (Orosz, 2018, 639–618).

Kar zadeva zavezujoče mednarodne zaveze (trdo pravo): Listina EU o temeljnih pravicah (Listina je bila vključena v 2008 EU Revision Treaty) v 13. členu določa, da sta »umetnost in znanstveno raziskovanje brez omejitev. Akademsko svobodo je treba spoštovati.« 13. in 15. člen Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih

in kulturnih pravicah iz leta 1966 določata, da države pogodbenice tega pakta »priznavajo vsakomur pravico do izobraževanja« in »se zavezujejo, da bodo spoštovale svobodo, ki je nepogrešljiva za znanstveno raziskovanje in ustvarjalnost. dejavnost.« Pogodba ima 170 držav pogodbenic, Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice pa pripravlja splošni komentar na 15. člen, ki bo verjetno podrobneje opredelil posebne obveznosti držav po tem členu. Ta je že v prejšnjem splošnem komentarju o pravici do izobraževanja (13. člen) določala upravičenost izobraževalnih delavcev in študentov do akademske svobode in avtonomije visokošolskih zavodov. Navaja:

»Avtonomija je tista stopnja samoupravljanja, ki je potrebna za učinkovito odločanje visokošolskih institucij v zvezi z njihovim akademskim delom, standardi, upravljanjem in povezanimi dejavnostmi. Samoupravljanje pa mora biti skladno s sistemi javne odgovornosti, zlasti v zvezi s financiranjem, ki ga zagotavlja država ... institucionalne ureditve bi morale biti poštene, pravične in enakopravne ter čim bolj pregledne in participativne ... člani akademske skupnosti, posamično ali kolektivno, svobodno sledijo, razvijajo in prenašajo znanje in ideje z raziskavami, poučevanjem, študijem, razpravami, dokumentiranjem, produkcijo, ustvarjanjem ali pisanjem. Akademska svoboda vključuje svobodo posameznikov, da svobodno izražajo mnenja o instituciji ali sistemu, v katerem delajo, da opravljajo svoje funkcije brez diskriminacije ali strahu pred represijo s strani države ali katerega koli drugega akterja, da sodelujejo v strokovnih ali predstavniških akademskih telesih in da uživajo vse mednarodno priznane človekove pravice, ki veljajo za druge posameznike v isti jurisdikciji«. (Spannagel, 2020).¹

Pravico do izobraževanja zagotavlja tudi 2. člen Protokola št. 1 k Evropski konvenciji o človekovih pravicah (EKČP), akademska svoboda pa v njem ni izrecno opredeljena. Vendar pa je Evropsko sodišče za človekove pravice zadeve, povezane z akademsko svobodo, že večkrat spravilo v kontekst Evropske konvencije, večino ma v okviru 10. člena, ki zagotavlja pravico do svobode izražanja.²

¹ Glej European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Hungary Preliminary Opinion on Act XXV of 4 April 2017 on the Amendment of Act CCIV of 2011 on National Tertiary Education, Opinion 891/2017 CDL-PI(2017)005, Strasbourg, 11 August 2017 (Venice Commission on Lex CEU) Para 39.

² Glej the Venice Commission Report, ki se nanaša na Evropsko sodišče za človekove pravice, Hertel v. Švica, št. 25181/94, 25. avgust 1998; Evropsko sodišče za človekove pravice, Wille v. Liechtenstein, št.

Sodišče Evropskih skupnosti je v nedavni odločitvi o zadevi CEU razglasilo, da odvzem avtonomne organizacijske strukture univerzam krši Listino EU o temeljnih pravicah, vendar je svojo sodbo o dejanju Madžarske opredelilo kot kršitev Splošnega sporazuma o trgovini in storitvah (GATS), ker CEU ni zagotovil nacionalne obravnave. (Nagy, 2020).³

Obstajajo tudi številni dokumenti mehkega prava. Verjetno najboljše je Unescovo priporočilo o statusu visokošolskega pedagoškega osebja,⁴ ki zagotavlja smernice na širokem področju akademskega življenja, vključno z etiko, strokovnim pregledom, intelektualno lastnino in izjavami (UNESCO Recommendation, par. 19 and 22), da so države članice dolžne varovati visokošolske ustanove pred grožnjami njihovi avtonomiji iz katerega koli vira, države članice in visokošolske ustanove pa bi morale biti odgovorne za učinkovito podporo akademske svobode in temeljnih človekovih pravic.⁵ UNESCO je izdal tudi Priporočilo o znanosti in znanstvenih raziskovalcih (nazadnje posodobljeno leta 2017) in je vključen v proces oblikovanja novega mehanizma poročanja, ki naj bi bil vključen v postopek univerzalnega rednega pregleda (UPR) v Svetu ZN za človekove pravice (Kinzelbach et al., 2020). EU⁶ in Svet Evrope⁷ imata številne izjave in nezavezujoče instrumente.

Obstajajo tudi številne pobude poklicnih mrež (in vse proizvajajo nešteto zavez in izjav o akademski svobodi). Na primer Svetovna univerzitetna služba (aktivna od leta 1920), Mednarodno

28396/95, 28. oktober 1999; Evropsko sodišče za človekove pravice, *Stambuk v. Nemčija*, št. 37928/97, 17. oktober 2002; Evropsko sodišče za človekove pravice, *Lombardi Vallauri v. Italija*, št. 39128/05, 20. oktober 2009; Evropsko sodišče za človekove pravice, *Sorguç v. Turčija*, št. 17089/03, 23. junij 2009; Evropsko sodišče za človekove pravice, *Sapan v. Turčija*, št. 44102/04, 6. julij 2010; Evropsko sodišče za človekove pravice, *Mustafa Erdoğan v. Turčija*, št. 346/04 and 39779/04, 27. maj 2014.

³ Sodišče Evropske unije, Evropska komisija proti Madžarski, št. C-286/12, 6. november 2012.

⁴ Sprejeto 11. novembra 1997.

⁵ V odstavkih 27-28 je zapisano: "Visokošolsko pedagoško osebje je upravičeno do ohranjanja akademske svobode ... pravic, brez omejitev s predpisano doktrino, do svobode poučevanja in razpravljanja, svobode pri izvajanju raziskav ter razširjanja in objavljanja svojih rezultatov, svobode svobodnega izražanja svojega mnenja o instituciji ali sistemu, v katerem delajo, svobodo institucionalne cenzure in svobodo sodelovanja v strokovnih ali predstaviških akademskih telesih. Vse visokošolsko pedagoško osebje bi moralo imeti pravico opravljati svoje funkcije brez ... strahu pred represijo s strani države ali katerega koli drugega vira. ... Visokošolsko učiteljsko osebje ne bi smelo biti prisiljeno poučevati proti svojemu najboljšemu znanju in vesti ali biti prisiljeno uporabljati učne načrte in metode, ki so v nasprotju z nacionalnimi in mednarodnimi standardi človekovih pravic."

⁶ Glej na primer omenjeno 2018/2117(INI) priporočilo.

⁷ Glej na primer Parliamentary Assembly Recommendation 1762 (2006) o "Academic freedom and university autonomy, Recommendation Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research, Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy."

združenje univerz (nevladna organizacija, ustanovljena leta 1950 na pobudo Unesca, deluje od leta 1950, trenutno ima predstavnike iz 130 držav), Svet za razvoj družboslovja Raziskave v Afriki (CODESRIA, ustanovljena leta 1973), Mednarodni konzorcij za visoko šolstvo, državljansko odgovornost in demokracijo (aktiven od leta 1999) itd.

Konkretno v Evropi se je leta 1955 pod predsedovanjem vojvode Edinburškega v Cambridgeu zbralo več kot sto voditeljev univerz iz 15 evropskih držav, ki so ustanovili Stalno konferenco rektorjev, predsednikov in prorektorjev evropskih univerz. Leta 1960 je Svet Evrope ustanovil Odbor za visoko šolstvo in raziskave (CHER), ki je združeval univerzitetne in politične voditelje. Leta 1988, ob 900. obletnici Univerze v Bologni, je 388 rektorjev in predstojnikov univerz iz vse Evrope in širše podpisalo Magna Charta Universitatum, ki je kot ključna filozofska koncepta univerze opredelila akademsko svobodo in institucionalno avtonomijo, leta 1999 29 držav je s tako imenovano Bolonjsko deklaracijo izrazilo pripravljenost, da se zavežejo k povečanju konkurenčnosti Evropskega visokošolskega prostora (EHEA), pri čemer so poudarili potrebo po nadaljnjem krepitvi neodvisnosti in avtonomije vseh visokošolskih ustanov. Ob tem je bil leta 2000 podpisan Observatorij temeljnih univerzitetnih vrednot in pravic, leta 2003 pa je Evropska kulturna konvencija Sveta Evrope (ki ne omenja akademske svobode) postala okvir bolonjskega procesa, ki se je s tem geografsko razširil.

Kar zadeva vsebino zavez, večina mednarodnih dokumentov vključuje izjave o bistveni in neločljivi povezavi med demokracijo in akademsko svobodo. Omenjena resolucija Sveta Evrope iz leta 2020 poudarja, da »akademska svoboda in institucionalna avtonomija visokošolskih zavodov nista ključni le za kakovost izobraževanja in raziskovanja; sta bistvena sestavna dela demokratičnih družb.« Opominja (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, 2020, par. 3), da je »pandemija Covid-19 pokazala, v kolikšni meri akademska svoboda pomaga raziskovanju in širjenju zanesljivih informacij v svetovni zdravstveni krizi,« in opozarja na prejšnja priporočila, ki določajo, da so javni organi dolžni zaščititi akademsko svobodo in institucionalno avtonomijo ter da morajo vzdržati kakršnih koli dejanj, ki bi jih ogrozila ali posegla vanje (poudarja pa tudi, da se v odsotnosti redno spremljanih podatkov in pravno zavezujoče mednarodne po-

godbe različne oblike zlorab dogajajo neovirano in nesankcionirano). Omenjeno Poročilo, ki je v ozadju resolucije, poudarja, da (čeprav to ni privilegij, temveč nujen pogoj, ki izhaja iz pravice do izobraževanja in je tesno povezan s svobodo misli, svobodo mnenja in svobodo izražanja, da lahko visokošolske ustanove opravljati svojo javno funkcijo (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, 2020, par. 8)) akademska svoboda in institucionalna avtonomija ostajata večinoma neopredeljena pojma, kar ima za posledico nizko ozaveščenost akademskega osebja o njihovih pravicah in otežuje možnost sankcioniranja kršitev. Poudarja tudi, da so (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, 2020, par. 15) pohvalne definicije v teh izjavah le redko dovolj podrobne, da bi omogočile operacionalizacijo merila uspešnosti, s katerim bi lahko merili raven (in spremembe) akademske svobode.

To kaže na vprašanje, kaj je vsebina akademske svobode. Akademska svoboda vključuje poučevanje, raziskovanje in razširjanje idej ter se lahko izvaja v raziskovalnih inštitutih in izobraževalnih ustanovah. Številne mednarodne izjave in poročilo Sveta Evrope 2020 (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, 2020, par 17-21 in 27) opredeljujejo naslednje bistvene elemente: akademska svoboda je poklicna svoboda, podeljena posameznim akademikom, vključno s svobodo poučevanja in raziskovanja (prosto določiti, kaj se bo poučevalo; kako se bo poučevalo; komu bo dovoljeno študirati; kdo bo poučeval; kako je delo študentov ocenjeno ter kdo bo prejel akademske nagrade; pravica brez prisile določiti, kaj se bo raziskovalo ali ne; kako se bo raziskovalo; kdo bo raziskoval, s kom in za kakšen namen bo raziskoval; svobodna izbira metod in poti, po katerih se razširjajo izsledki raziskav). Podporni elementi so: habilitacija, deljeno upravljanje in avtonomija (tako posameznik kot institucija, slednja pa vključuje akademsko osebje, ki ima enako pravico izraziti svoje mnenje o izobraževalni politiki in prednostnih nalogah ustanove brez vsiljevanja ali grožnje s kaznovanjem), akademska svoboda pa mora vključevati svobodo študentov in svobodo učenjakov. Ameriško združenje univerzitetnih profesorjev (aktivno od leta 1915) z nekoliko bolj pragmatičnim pristopom (zaradi prostorskih omejitev ne navajamo dolgega seznama definicij iz tega dokumenta) med drugim zagotavlja seznam, kaj sodi in kaj ne sodi v okvir akademske svobode:

»akademska svoboda pomeni, da lahko tako člani akademskega zbora kot tudi študenti sodelujejo v intelektualni razpravi brez strahu pred cenzuro ali maščevanjem; vključuje pravico člana fakultete, da ostane zvest svoji pedagoški filozofiji in intelektualnim zavezam.« (Nelson, 2010). Ohranja intelektualno celovitost izobraževalnega sistema in tako služi javnemu dobremu ter daje tako študentom kot učiteljem pravico do izražanja svojih stališč – v govoru, pisni obliki in prek elektronske komunikacije, tako v kampusu kot zunaj njega – brez strahu pred sankcijami, razen če način izražanja bistveno škodi pravicam drugih ali, v primeru članov fakultete, ti pogledi dokazujejo, da so poklicno nevedni, nesposobni ali nepošteni glede svoje discipline ali strokovnih področij. Akademska svoboda tudi pomeni, da političnih, verskih ali filozofskih prepričanj politikov, administratorjev in članov javnosti ni mogoče vsiliti študentom ali fakultetam in univerzam, da se te uprejo prizadevanjem sponzorjev podjetij ali vlade, da bi preprečili širjenje kakršnih koli raziskovalnih ugotovitev. Akademska svoboda daje članom fakultete in študentom pravico, da zahtevajo odškodnino ali zahtevajo zaslišanje, če menijo, da so bile njihove pravice kršene, in daje članom fakultete in študentom pravico, da izpodbijajo stališča drug drugega, ne pa tudi, da jih kaznujejo, ker jih imajo. Akademska svoboda ščiti pooblastilo člana fakultete za dodeljevanje ocen študentom, dokler ocene niso muhaste ali neupravičeno kaznovalne. Akademska svoboda na drugi strani ne pomeni, da lahko član fakultete nadleguje, grozi, ustrahuje, zasmehuje ali vsiljuje svoja stališča študentom. Prav tako akademska svoboda (ali habilitacija) ne ščiti nesposobnega učitelja pred izgubo službe ali ščiti člane fakultete pred izzivi kolegov ali študentov ali pred nestrinjanjem z njihovo izobraževalno filozofijo in praksami. Vendar pa je opredelitev akademske svobode, zlasti s pogledom na oblikovanje mehanizmov spremljanja in učinkovitih pravnih sredstev, precejšnja težava, saj so konceptualna orodja, operacionalizacijski mehanizmi, metode spremljanja in sheme primerjalne analize dvoumni in predmet razprave.“

Razlog, zakaj je konceptualizacija akademske svobode problematična, je v tem, da morata biti oblikovanje politik in zakonodaja (domača ali mednarodna) prilagojena zahtevam, saj sta zgolj pot do cilja. Da bi lahko umerili meje in morfologijo akademske svobode, je treba obravnavati več perečih vprašanj, na primer, kaj je

izobraževanje (in tudi: znanost), osrednji in nasprotujoči koncept, na katerega se nanaša akademska svoboda, kot niz operacionalizirajočih in večinoma postopkovnih jamstev? Je izobraževanje (in znanost) javno ali zasebno blago? Globalna ali nacionalna/-istična vrednota?

Zgoraj omenjeno Unescovo priporočilo o statusu visokošolskega pedagoškega osebja na primer razglša (UNESCO Recommendation, par. 10), da je visoko šolstvo usmerjeno v človeški razvoj in napredek družbe ter da se financiranje visokega šolstva obravnava kot oblika javne naložbe, katere donosi so večinoma nujno dolgoročni, odvisno od prioritiet vlade in javnosti. Kljub temu Magna Charta Universitatum 2020 določa, da so univerze (ki imajo državljansko vlogo in odgovornost) »del globalnih, kolegijskih mrež znanstvenih raziskav in štipendij, ki gradijo na skupnih telesih znanja in prispevajo k njihovemu nadaljnjemu razvoju [...] potopljene v in povezane z globalnim razvojem,« čeprav dodajajo, da so »prav tako vgrajene v lokalne kulture in so ključnega pomena za njihovo prihodnost in obogatitev [...] (in) v celoti sodelujejo in prevzemajo vodilne vloge v lokalnih skupnostih in ekosistemih.« Resolucija Sveta Evrope 2020 (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, 2020, par. 6) »izraža zaskrbljenost zaradi naraščajočega zunanjega financiranja in komodifikacije visokošolskega izobraževanja, ki spodkopava zamisel o visokem šolstvu kot javni dobrini in javni odgovornosti,« ker »lahko komercialni in politični interesi zunanjih financerjev spodkopajo osredotočenost raziskav na povečanje dobička in prihodkov« za podjetja, ki sponzorirajo takšne raziskave [...] Univerze so ikone intelektualnih dosežkov držav [...] in imajo pomembno vlogo pri ohranjanju kulturne in jezikovne dediščine.« Pripadajoče priporočilo (Council of Europe Parliamentary Assembly Rec. 2189, 2020, par. 1) poudarja, da morajo »visokošolske ustanove ponovno okrepiti svojo funkcijo družbenih akterjev za javno dobro«.

Ko smo prikazali stanje pravnih in političnih zavez do podpiranja akademske svobode in skicirali porozne obrise njene vsebine, se zdaj posvetimo razpravi o nekaterih kontekstualnih razsežnostih, ki so osrednjega pomena pri konceptualizaciji (in kodifikaciji ustreznih jamstev in shem spremljanja za) akademsko svobodo.

3. Kontekstualna razsežnost I.: Akademska svoboda kot prepovedano območje za neliberalno avtokracijo

Prva, najbolj očitna razsežnost akademske svobode se nanaša na prepoved in zaščito posegov v različne oblike akademskega delovanja s strani vlad – tako rekoč neliberalnih avtokracij, ki običajno cementirajo in utrjujejo neliberalizem, ko je končano zajetje ustavnih institucij (ali včasih hkrati s tem). Napadi na akademsko svobodo so lahko usmerjeni na poučevanje, raziskovanje in razširjanje ter so usmerjeni tako na raziskovalne inštitute kot tudi na univerze. Če vlade prepovedujejo ali zavračajo sodelovanje ali posredovanje informacij nevladnim organizacijam (»NVO«) in zagovornikom človekovih pravic, ki so dragoceni viri za raziskave (Toplak & Boštjan, 2019, str. 1–8) lahko prav tako negativno vplivajo na akademsko svobodo.

Madžarska (Pap, 2021) ponuja živahen primer več načinov, kako lahko vlada omeji akademsko svobodo, ne da bi zaprla ali zavrnila izstopne vizume za akademike: Omejitve akademske svobode na področju raziskovanja so lahko v obliki postavitve neodvisnih javnih raziskovalnih ustanov pod bolj neposreden vladni nadzor (Halmai, 2019; Vass, 2020), prerazporeditev sredstev v alternativno mrežo od vlade odvisnih in vladi prijaznih raziskovalnih inštitutov, možganskih trustov in GONGO-jev; ali sprejete zakonodaje, na podlagi katere lahko vladne agencije zavrnejo posredovanje informacij nevladnim organizacijam ali previsoko zaračunajo zahteve po javnih podatkih (Glej na primer Hungarian NGOs, 2013).

Posegi v akademsko svobodo na pedagoškem področju imajo še več možnosti. Avtonomijo univerz je mogoče omejiti z zakonodajo, ki reorganizira finančno upravljanje z rektorji, ki jih imenuje vlada (Ziegler, 2019, str. 4–33); krčenjem in dezinvestiranjem nekaterih izdvojenih programov iz državnih ustanov; zavračanjem akreditacij za določene programe na javnih univerzah (Bajomi, 2020, str. 30–31); zavrnitvijo in odvzemom akreditacije določeni, izbrani instituciji; prevzemom nacionalne akreditacijske komisije; privatizacijo javnih univerz v fundacije, ki jih nadzorujejo vladni pajdaši (Szirtes, 2020); nacionalizacijo javnega šolstva; centralizacijo in prevzemom nadzora nad učnimi načrti javnega izobraževanja; izkrivljanjem akademskega trga dela s preusmerjanjem

financiranja v neposredno upravljane ali favorizirane ustanove; in seveda odpuščanjem profesorjev.

Na področju razširjanja in objavljanja raziskovalnih izsledkov je akademsko svobodo mogoče omejiti z očitnimi ali zelo subtilnimi oblikami cenzure; blokiranjem akademskih dogodkov, ki bi vključevali nevladne organizacije za človekove pravice s črnega seznama ali disidentske akademike; gostovanjem političnih ali propagandnih dogodkov v prostorih univerze (spodbujanje študentov k udeležbi); sprožitvijo medijskih kampanj za ustrahovanje kritičnih akademikov (Körtvélyesi, 2020; Enyedi, 2018; Búrca et al., 2019); ali maščevanjem ustanovam, kjer profesorji ali študenti protestirajo proti vladi.

Če povzamemo, ima kršitev akademske svobode veliko obrazov: cenzuro, zavrnitev financiranja ali prepoved akademskih programov, nadlegovanje, ustrahovanje, davčne napade, eksistenčne grožnje (prenehanje ali zavrnitev napredovanja ali preprosto izguba dostopa do diskrecijskih potnih štipendij in drugih subvencij) in zapiranje ustanov ali njihovih enot. Samocenzura je naravna posledica: preudarno in logično je, da vodstvo univerze novači samo konformiste. Tako se lahko akademiki soočajo z najrazličnejšimi zunanjimi in notranjimi pritiski: psihološkimi, eksistencialnimi in institucionalnimi. Učinek teh pritiskov je lahko raznovrsten: nadlegovanje in ustrahovanje vzameta neverjetno veliko energije in časa, podobno kot odgovarjanje na ciljane poizvedbe davčnih organov. Institucionalna negotovost (v zvezi z univerzitetnimi programi ali celotnimi institucijami) ohromi strateško načrtovanje, prošnje za nepovratna sredstva in zaposlovanje študentov. Povečana stopnja stresa in utrujenosti močno zmanjša uspešnost, pa naj gre za raziskovanje ali poučevanje. Razpad raziskovalnih centrov, akademskih programov ali institucij povzroča nepopravljivo škodo: te skupnosti je težko obnoviti, tudi če bi se politični režim nenadoma spremenil. Poleg tega so omejitve akademske svobode nesorazmerno usmerjene na mlajše učitelje, saj so starejši akademiki z delovnim časom, vzpostavljenimi mednarodnimi mrežami, potencialnim dostopom do štipendij in z nevladnimi viri manj prizadeti.

Kot odziv so se pred kratkim pojavile pobude za vključitev akademske svobode v akademsko razvrščanje, s čimer so zainteresirane strani prisiljene, da kršitve jemljejo resno. Resolucija

Sveta Evrope iz leta 2020 poudarja, da »akademska svoboda in avtonomija danes nista ustrezno upoštevana na nobeni lestvici univerz, zaradi česar se nekatere visokošolske ustanove v državah z najnižjimi ocenami AFI zdijo odlične,« (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, 2020, par. 7) in skupščina »poziva ustrezne deležnike, vključno z mednarodnimi organizacijami, nacionalnimi organi, akademskimi strokovnimi združenji, univerzami in financerji, da vključijo oceno akademske svobode v svoje postopke pregleda, institucionalna partnerstva ter mehanizme razvrščanja in finančne podpore« (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, 2020, par. 11).

Poročilo, na podlagi katerega je resolucija temeljila, posebej omenja (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, 2020, par. 74) predstavljen nov indeks akademske svobode in globalni nabor podatkov o časovni vrsti, ki so ju razvili Inštitut za globalno javno politiko (GPPi), Univerza Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg (FAU), mreža Scholars at Risk in Inštitut V-Dem marca 2020, ki je sestavljen iz petih strokovno kodiranih indikatorjev, ki zajemajo ključne elemente dejanskega uresničevanja akademske svobode (svoboda raziskovanja in poučevanja; akademska izmenjava in razširjanje; institucionalna avtonomija; celovitost kampusa (Kinzelbach et al., 2020);⁸ in svoboda akademskega in kulturnega izražanja.) Indeks dopolnjujejo dodatni, dejanski kazalniki, ki ocenjujejo *de jure* zaveze držav akademski svobodi na ustavni in mednarodni ravni, ki vključujejo podatke o dogodkih (Kinzelbach et al., 2020),⁹ podatki o samoprijavi, podatki anket, pravne analize in podatki, kodirani s strani strokovnjakov. Avtorji poudarjajo, da formalna pravna analiza verjetno ne bo zgrešila bistva, leta 2019 je imela na primer skoraj ena tretjina držav z najslabšimi rezultati na področju akademske svobode vzpostavljeno ustavno zaščito akademske svobode (Kinzelbach et al., 2020).

⁸ Integriteta kampusa pomeni ohranjanje odprtega učnega in raziskovalnega okolja, ki ga zaznamuje odsotnost namerno, od zunaj povzročene klime negotovosti ali ustrahovanja v kampusu. Primeri kršitev integritete kampusa so politično motiviran (fizični ali digitalni) nadzor, prisotnost obveščevalnih ali varnostnih sil ali študentskih milic, napadi tretjih oseb z namenom zatiranja akademskega življenja.

⁹ Podatke o napadih na akademike in študente na podlagi dogodkov je zbiral Scholars at Risk's Academic Freedom Monitoring Project že od 2013.

4. Kontekstualna razsežnost II.: Akademska svoboda kot omejitev korporativnih interesov

Kot je navedeno zgoraj, akademska svoboda v politiki in političnih razpravah pogosto služi kot orodje za globalizacijo in nadnacionalno povezovanje, pa tudi kot instrument za komercialne vidike. V zadnjih desetletjih je visoko šolstvo, starodavna in prožna tvorba, doživela pomembne spremembe. Kot pravijo Aderbach et al. (Aderbach & Christensen, 2018, str. 487–506) kažejo, da je akademsko vodstvo tako kot pri administraciji vedno bolj profesionalizirano in menedžersko usmerjeno. Študenti so prav tako prešli iz podrejenih v dragocene stranke na svetovnem trgu, ki lahko vedno »svoj posel prenesejo drugam.« Še posebej, ker je izobraževanje postalo robustna dejavnost z raznolikim portfeljem storitev, vključno s stanovanji, programi otroškega varstva, zdravstvene oskrbe in svetovanja, boljše in bolj raznoliko prehrano v dijaških lokalih. Raziskovalne dejavnosti prav tako niso več »povezane z dejavnostmi posameznih profesorjev, ampak so kolektivna prizadevanja, pri katerih ima uprava vlogo pri zagotavljanju informacij in podpore za akademsko osebje, ki se prijavlja za raziskovalne štipendije, poroča in objavlja rezultate raziskav. Zato so univerze vse pogostejše dobivale status podjetij, zaradi česar so formalno bolj avtonomne od vlad, delno zato, da bi bile bolj konkurenčne na svetovnem izobraževalnem trgu, skupaj z večjimi zahtevami vlade v skladu z idealom „tržnega financiranja raziskav“, za pridobivanje virov iz zunanjih virov - javnih in zasebnih. To vodi do paradoksalne dinamike: več institucionalne avtonomije pomeni večjo odvisnost od zunanjih virov. Večja formalna svoboda pomeni manj dejanske avtonomije.« (Aderbach & Christensen, 2018, str. 487–506).

Obrazložitev poročila (sestavil jo je poročevalec madžarske skrajno desničarske stranke Jobbik), na katerem temeljijo omenjeni dokumenti SE 2020, opozarja (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, 2020, par. 2) na »tveganja, da se odločitve o financiranju uporabijo kot orodje za dušenje nasprotujočih si glasov«, in hkrati priznava (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, 2020, par. 30) da »zunanje financiranje pomaga povečati raziskovalne zmogljivosti in daje

[...] institucijam priložnost za opravljanje večjih in bolj zapletenih raziskovalnih nalog.« Trdi tudi, da „politično“ sprožene raziskave in komercialni interesi tvegajo, da se daje prednost raziskavam, ki zadovoljujejo potrebe financerja, in ogroža integriteto raziskovalcev ter neodvisnost, veljavnost in zanesljivost rezultatov raziskave. Pravzaprav poziva k povečanju »državnega financiranja, namenjenega visokemu šolstvu, da bi zmanjšali tveganja, ki izhajajo iz vključevanja zunanjih sponzorjev.« Poročilo trdi, da ima Splošni sporazum o trgovini in storitvah (GATS) možnost, da »spodkopava lokalne univerze in visoke šole z ustvarjanjem določb za tujo ponudbo, ki ne zadovoljuje lokalnih potreb, (in) sistem bi lahko ... bil preobremenjen in spodkopan s postopno liberalizacijo in dotokom tujih ponudnikov.«

5. Kontekstualna razsežnost III.: Akademska svoboda kot orodje za infiltracijo tujih agentov

Akademska svoboda ima tudi razsežnost mednarodnih zadev/varnosti. Kinzelbach et al poudarjajo (2020), kako lahko indeks akademske svobode pomaga diplomatom izraziti zaskrbljenost zaradi kršitev ali celo zagotoviti hitre izdaje vizumov za ogrožene učenjake ali proaktivno razširjati informacije o razpoložljivih štipendijah za preganjane akademike. Drugi izpostavljajo različne pomisleke, ki jih lahko vključuje akademsko sodelovanje z nedemokratskimi režimi. Obstajata dva pristopa: zagovarjanje »ideala spremembe z izmenjavo«, ki temelji na predpostavki, da »sodelovanje prispeva k političnemu in družbenemu napredku« ter da bodo dvostranske izmenjave med ljudmi o izobraževanju, uveljavile mehko moč v avtokracijah. Drugi argument zahteva umik in ogibanje, ker demokratske spremembe z angažiranjem niso delovale po pričakovanjih, sodelovanje pa prinaša celo tveganja, kot so neprostoVOLjni prenos tehnologije, kraje intelektualne lastnine, vohunjenje, tehnologija z dvojno rabo (kar pomeni raziskave, namenjene civilistom, lahko pa imajo tudi vojaške namene). Baykal in Benner (Baykal & Benner, 2020) sta pripravila podrobno poročilo o morebitnih tveganjih, ki jih prinašajo nedemokratske države, ki ponujajo možnosti financiranja univerzam in možganskim trustom v demokraci-

jah (kot so Konfucijevi inštituti, Kitajsko-ameriška fundacija za izmenjavo, prokremeljski raziskovalni Inštitut za dialog o civilizacijah ali Nemško-ruski forum), financirane katedre ali financiranje projektov, delno usmerjeno preko državnih ali nominalno zasebnih podjetij, pa tudi posameznih učenjakov iz demokracij (kot so donosna mesta gostujočih znanstvenikov v raziskovalnih ustanovah v nedemokratskih državah). Skupaj z univerzitetnimi programi izmenjave, ki se uporabljajo za »izobraževalno diplomacijo«, so te institucije in projekti tako instrumentalizirani za popularizacijo ali legitimizacijo avtorskih pripovedi. Baykal in Benner poudarjata, da je več nacionalnih univerzitetnih sistemov (zlasti v Združenem kraljestvu, Avstraliji in ZDA) vedno bolj odvisnih od šolnin, ki jih plačujejo študenti iz nedemokratskih držav. Vse to ustvarja kanale vpliva iz nedemokracije v odprte družbe, medtem ko doma nedemokratske države pritiskajo na tuje nevladne organizacije, fundacije, think tanke in univerze tako, da jim omejujejo zmožnost izvajanja lastnih programov in celo lokalni sodelavci zahodnega projekta so lahko izpostavljeni nevarnosti vladne represije. Baykal in Benner trdita, da so velika sredstva, ki se iz Kitajske, Turčije in Rusije usmerjajo v think tanke, kot je Atlantic Council, namenjena oblikovanju zunanje-političnih razprav. Sklicujoč se na preiskavo Freedom House, opozarjajo na vodilne univerze na Zahodu, ki sprejemajo sponzorstva avtoritarnih režimov v višini sto milijonov za vzpostavitev raziskovalnih centrov in drugih vrst partnerstev.

Vpliv se lahko zlahka spremeni tudi v odvisnost. Baykal in Benner poudarjata, da je v Nemčiji Kitajska država izvora številka ena za mednarodne študente (42.676 od vseh 394.665 študentov v semestru 2018/2019 je prišlo iz Kitajske), ki ji je tesno sledila Turčija (39.634 študentov). Rusija se je s 13.968 študenti uvrstila na peto mesto, kitajski študenti pa so tudi največja skupina tujih študentov v EU, saj so leta 2017 predstavljali 11,2-odstotni delež (ali 1,71 milijona študentov). V Avstraliji je bilo kitajskih študentov 38,3 odstotka (oz. 152.591 študentov) vseh študentov v letu 2018. To je še posebej pomembno v sistemih, ki temeljijo na šolninah: leta 2017 je šolnina kitajskih študentov predstavljala med 13 in 23 odstotki celotnega prihodka sedmih ključnih avstralskih univerz, ki »postajajo vse bolj zaskrbljene, da ne dražijo uradne Kitajske.« Tudi (Baykal & Benner, 2020) ZDA, Združeno kraljestvo, Francija in Avstralija (poleg Rusije) so največji izvozniki podružničnih kampusov, pr-

venstveno na Kitajsko in ZAE: ni treba posebej poudarjati, da je stanje akademske svobode v podružničnih kampusih zaskrbljujoče.

Tveganja odvisnosti niso nujno omejena na financiranje: številni raziskovalni inštituti se upirajo opustitvi sodelovanja s partnerji v nedemokratičnih državah, ker lahko v nekaterih okoliščinah raziskava zahteva posebne naravne ali demografske pogoje, ki so prisotni le v nekaj državah, zaradi česar se replikacija izvaja zunaj teh kontekstov. Taka odvisnost pogosto povzroči samocenzuro. To ne vpliva samo na študente, ki prihajajo iz nedemokratičnih držav. Na primer, Združenje kitajskih študentov in učenjakov naj bi delno z zagotavljanjem sredstev poskrbelo, da študenti ohranjajo tesne vezi s kitajskimi veleposlaništvii, in poskuša vplivati na razprave v kampusu (Baykal & Benner, 2020). Samocenzura je razširjena tudi pri regionalnih učenjakih, ki ne morejo tvegati zavrnjenih prošelj za vizum za delo na terenu (Baykal & Benner, 2020). Thorsten Benner v Washington Postu (Benner, 2019) neposredno nagovori Harvard, MIT, Georgetown in druge vrhunske univerze ter možganske truste, naj »sprejmejo obljubo demokraciji«, saj njihovo delo temelji na neodvisnosti, integriteti in iskanju resnice ter »zagovarjajo vse, kar avtoritarci prezirajo: odprto razpravo, neodvisnost.« Za smernice je Human Rights Watch objavil kodeks ravnanja za fakultete, univerze in akademske ustanove po vsem svetu (Human Rights Watch, 2020).

Dodati je treba, da sum deluje v obe smeri: Univerza v Arizoni je za FBI praktično ujela kasneje preverjenega učenjaka in (Fischer, 2021) Univerza v Arizoni, ki je anketirala 2000 profesorjev, podoktorjev in podiplomskih študentov na več kot 80 raziskovalno intenzivnih univerzah, je odkrila »dosleden vzorec« rasnega profiliranja med znanstveniki kitajskega porekla, od katerih jih je več kot 40 odstotkov poročalo, da se počutijo profilirane s strani vlade ZDA (Kotkamp, 2022).

6. Kontekstualna razsežnost IV.: Akademska svoboda: izziv za politiko identitete in razprave o socialni pravičnosti

Akademska svoboda je v središču kulturnih vojn tudi onkraj neliberalnih avtokracij. Neločljivo je vpletena v trenutne razprave o socialni pravičnosti in kulturni vojni na področju humanistike

in družboslovja. Tu se razprave pogosto obrnejo na karierno nevarne bitke med tabori, ki disidente označujejo kot „prebujene bojevnike socialne pravičnosti za študije pritožb, ki se ukvarjajo z »mesearch« na eni strani, in privilegiranimi paternalističnimi konservativci, ki nasprotujejo politiki identitete, na drugi strani. V tem svetu je populacija rednih profesorjev vse manjša in celotistim, ki so ostali, grozijo nove oblike samocenzure, pri čemer se za vsako ceno izogibajo obtožbam »kulturnega prisvajanja«. Izogibanje trenju v učilnici z nepriljubljenimi mnenji je eksistenčialna nuja za pomočnike, inštruktorje in honorarne profesorje z možnostjo podaljšanja pogodb, ki sestavljajo večino učiteljskega osebja (Kipnis, 2015a).

Občasna kontroverzna uporaba ali celo, kot trdijo nekateri, zloraba postopkov nadlegovanja v obdobju #MeToo (Pap, 2019) je resen vir zaskrbljenosti, čeprav jo lahko razumemo kot nujen stranski učinek dolgo potrebnega premika v tem, kako so se enakost spolov, spolne vloge in obrisi družbenih interakcij spremenili v zahodnih družbah.

Omenjeno UNESCO-vo priporočilo o statusu visokošolskega pedagoškega osebja poudarja (UNESCO Recommendation, par. 33) obveznost spoštovanja akademske svobode drugih članov akademske skupnosti in zagotavljanje poštene razprave o nasprotnih pogledih. Kljub temu omenjeno poročilo v ozadju resolucije Sveta Evrope 2020 (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, par. 37 and 41) navaja, da je, glede na študijo, ki je potekala po vsej EU, 21 % vprašanih izvajalo samocenzuro, 15,5 % pa je poročalo, da jih ustrahujejo drugi člani akademskega osebja.

Kot pravi Michael Poliakoff, predsednik Ameriškega sveta skrbnikov in alumnijev (Paliakoff, 2022), »številne univerzitetne kampuse danes upravljajo orwellove »skupine za odzivanje na pristranskost«, pri čemer lahko študenti prijavijo vrstnike ali profesorje upravi fakultete zaradi »žaljivih« izjav, ki so ohlapno definirane. [...] z digitalnim zapisom razprav v razredu bi lahko bile ekipe za odzivanje na pristranskost še toliko bolj prodorne. [...] Zdaj, ko so skoraj vsi visokošolski predmeti objavljeni na spletu, kjer si jih je mogoče v celoti ogledati, lahko politični oportunisti, levi in desni, izkoristijo ta trajni, dekontekstualizirani zapis proti svojim nasprotnikom ... Tako študenti kot profesorji potrebujejo konkretna, verodostojna jamstva da virtualna učilnica ne postane

podobna Twitterju, kjer lahko izjava postane viralna, uniči kariero in obstaja v trajni evidenci.«

Študija, ki je temeljila na osmih raziskavah akademskega in podiplomskega študentskega mnenja v anglo-ameriškem svetu, je preučevala pripravljenost fakultete, da odpove pogodbe kontroverznim akademikom in diskriminira politične manjšine (v ZDA velja, da je levo usmerjenih akademikov na univerzah bistveno več, in sicer v razmerju več kot 10 proti ena), (Kaufmann, 2021a; Kaufmann, 2021b). V ZDA je eden od treh konservativnih podiplomskih študentov in akademikov poročal, da je bil zaradi svojih stališč disciplinsko kaznovan ali so mu grozili z disciplino, 75 odstotkov konservativnih akademikov v družboslovju in humanistiki v ZDA in Veliki Britaniji pa je dejalo, da so njihovi oddelki sovražna okolja za njihova prepričanja (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, par. 37 and 41). V ZDA je sedem od 10 konservativnih akademikov v družboslovju ali humanistiki izjavilo, da se samocenzurirajo (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, par. 37 and 41). Raziskava iz avgusta 2020 je pokazala, da štirje od 10 ameriških akademikov ne bi zaposlili znanega Trumpovega podpornika in eden od treh britanskih akademikov bi diskriminiral znanega zagovornika brexita pri zaposlovanju (kjer je 52 odstotkov prebivalstva glasovalo za izstop iz Evropske unije) (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, par. 37 and 41). Polovica anketiranih akademikov ni bila prepričana, ali nasprotujejo ali podpirajo ukinitvi konservativcev, vendar je pri mlajših dvakrat večja verjetnost, da bodo podprli odpuščanje kot akademiki, starejši od 50 let, doktorski študenti pa izkazujejo trikrat večjo verjetnost. Učenci družbenih ved in humanistike, stari 30 let in manj, so socialno pravičnost in akademsko svobodo razvrstili enako, akademiki, starejši od 50 let, so podprli akademsko svobodo pred socialno pravičnostjo z več kot tri proti ena (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, par. 37 and 41). Študija je pokazala, da se etos politične monokulture seli tudi iz kampusa v druge poklicne organizacije, kot so tehnološka podjetja in uredništva (Council of Europe Parliamentary Assembly Res. 2352, par. 37 and 41). Pojav sicer ni nov: že leta 2006 je 40 % akademikov izrazilo zaskrbljenost zaradi naraščajočih groženj njihovi svobodi izražanja spornih ali nepriljubljenih mnenj, skoraj 25 % pa jih je poročalo o samocenzuri zaradi skrbi zaradi neodobravanja institucij ali kolegov (Davies, 2015).

Kultura deplatformiranja in odpovedi tudi ni omejena na humanistiko in družboslovje. Temelj trans-gibanja je, da so spolno kritični pristopi, ki dvomijo o družbeni konstrukciji tako družbene ga spola kot spola, (če uporabimo analogijo zanikanja holokavsta) po definiciji transfobni in kažejo sovražno vedenje, ki bi ga bilo treba sankcionirati (in ki gre onkraj pravnih definicij sovražnega govora), (Stajnko, Kičin & Tomažič, 2020, str. 31–41; Letnar Čer nič, 2015), ki ga znotraj univerz ne bi smeli tolerirati. Nekateri medicinski in biološki strokovnjaki so pred kratkim izrazili zaskrbljenost glede tega, kako je komercialnim in korporativnim interesom založnikov, ki se zavedajo politike identitete, dovoljeno neupravičeno vplivati na intelektualni diskurz v zvezi z biološkim spolom (Hilton, 2021), celo zamolčati medicinske ocene različnih moških in ženskih telesnih lastnosti, ki imajo lahko pomembne posledice za zdravljenje številnih različnih stanj, in zamolčati pomembnost teh fizioloških razlik v klinični praksi, raziskavah in politiki (Marinov, 2020; glej tudi Gender Ideology, 2021).

7. Nadzor in akademska svoboda

Kot je navedeno zgoraj, je nadzor horizontalna značilnost, ki je očitna v vseh kontekstualnih razsežnostih akademske svobode. Dve donosni poslovni področji (izobraževanje na »korporacijski univerzi« in industrija nadzora) sta naravni zaveznici – z dobičkom in širjenjem pod pandemijo Covida. V ZDA je bila leta 2018 izobraževalno-tehnološka industrija ocenjena na 8 milijard dolarjev (Rosen & Santesso, 2018), in velikost svetovnega trga izobraževalne tehnologije je bila leta 2020 ocenjena na 89,49 milijarde USD ter pričakuje se, da bomo od leta 2021 do 2028 priča skupni letni stopnji rasti 19,9 % (Education Technology Market Size).

Primeri so številni. Razmislite o programski opre mi tehnologije »svetilnik« Bluetooth, ki je bila uporabljena že pred Covid-19 za sledenje obiskovanja pouka študentov s športnimi štipendijami v kampusu, da bi lahko trenerji in akademski nadzorniki spremljali njihove dejavnosti (Jenkins, 2019). Kar zadeva novejšo različico, je Univerza v Oaklandu od študentov, ki živijo v kampusu, poleg nošenja mask in socialnega distanciranja pričakovala, da bodo nosili »BioButton« v velikosti kovanca, pritrjen na prsi z medicinskim lepilom, ki je nenehno meril njihovo temperaturo, dihanje in srčni utrip ter spremljal, ali so bili v tesnem stiku z uporabni-

kom gumba, ki je bil pozitiven na Covid-19. Tu je študente poleg splošnih skrbi glede zasebnosti skrbelo, kaj bi se zgodilo, če bi šli na protest (recimo Black Lives Matters), kjer bi lahko izbruhnili nasilje in bi jih lahko izsledili in disciplinirali. Aplikacija lahko signalizira tudi, če spijo na nasprotni strani tanke stene študentskega doma od okuženega študenta (Mangan, 2021a).

Ekonomska logika kaže, da bodo tehnologija in prakse, ko bodo vzpostavljene, verjetno ostale še naprej v uporabi, kljub potencialnim tveganjem, sporom in ranljivostim. Verjetno najbolj očiten primer se nanaša na t.i. proctoring programe, ki prevzamejo nadzor nad študentskimi računalniki, zahtevajo pogled na študentske delovne prostore (ali sobe v študentskih domovih) in celo sledijo gibanju oči, da odkrijejo morebitno goljufanje. Za kandidate na strokovnih ali podiplomskih šolah je lahko zelo koristen, saj omogoča opravljanje izpitov brez čakanja na zdravniške preglede ali celo potovanja (Kafka, 2020). Tehnologija je bila v uporabi že pred pandemijo, vendar se je med pandemijo razširila z množičnim preходом na spletna predavanja. Nekateri akademski založniki so s svojim digitalnim učbenikom hitro združili zmožnosti nadzora na daljavo in zaklepanja brskalnika (Mangan, 2021a). Kljub temu so se pomisleki glede diskriminacije povečali: študije so pokazale, da ima programska oprema za prepoznavanje obrazov včasih težave pri prepoznavanju obrazov temnopoltnih študentov, študenti s posebnimi potrebami pa so se pritoževali, da bi lahko zaradi obraznega tika ali drugih nepričakovanih gibov bili označeni, glede brskalnika pa je bilo ugotovljeno, da lahko funkcija zaklepanja omeji uporabo orodij, ki pretvorijo besedilo v govor (Mangan, 2021a). Škandal prestižne medicinske šole Dartmouth, kjer so bili številni študenti lažno obtoženi, je dobil precejšen medijski odmev (Mangan, 2021b). Na številnih univerzah so študenti razširjali peticije, v katerih so zahtevali opustitev spletnih sistemov nadzora (Mangan, 2021a). Kar zadeva tveganja, je treba upoštevati tudi kibernetске napade na programsko opremo Proctorio za spletno skrbništvo, ki jo uporablja tri milijone ljudi in več kot 2400 ameriških fakultet (plačajo do pol milijona dolarjev na leto za program).

Po podatkih Microsoft Security Intelligence je bilo »izobraževanje« panoga, ki jo je zlonamerna programska oprema najbolj ogrožala, saj je leta 2022 predstavljala 82,3 odstotka prijavljenih primerov (Swaak, 2022). Avgusta 2020 je Univerza v Utahu v na-

sprotju z nasvetom FBI plačala več kot 450.000 dolarjev, da bi preprečila objavo občutljivih informacij na internetu. Zavarovalne premije za zavarovanje kibernetске varnosti so od začetka pandemije namreč skokovito narasle in v nekaterih primerih bo zavarovalnica povezala kampus s pogajalcem za odkupnino (Mangan, 2021c).

Posledice nadzora za akademsko svobodo pa so bolj daljnosežne. Prisotnost kamere očitno spremeni vedenje opazovanih (Villasenor, 2020). Srhljiv potencial posnetih ur je bil prisoten že pred poukom na daljavo (kjer so študenti lahko in so snemali predavanja na črno), vendar je postal še bolj neizbežen. Medtem ko divja kulturna vojna, na primer, ameriški profesorji poročajo o strahu, da bodo za nekaj, kar bodo povedali pri pouku, odgovarjali tako levičarskim radikalcem socialne pravičnosti kot desničarskim vigilantom, ki želijo izkoreniniti kritično rasno teorijo (McMurtrie, 2021). Takšno ozračje izloča spontanost in strast iz predavanj in previdni profesorji si bodo prizadevali tudi snemati ure, da bi lahko odgovorili na obtožbe glede izjav, uporabljenih izven konteksta (Kafka, 2020).

Presečišče potenciala nadzora v digitalno izboljšanem ali povsem oddaljenem izobraževanju z neliberalnimi režimi predstavlja nove izzive za akademsko svobodo. Poročila ameriških univerzitetnih programov, ki delujejo na Kitajskem, v Rusiji ali Savdski Arabiji ali preprosto vključujejo študente iz teh držav, ki do pouka dostopajo na daljavo od doma, kažejo na težave pri zagotavljanju ameriškega izobraževanja, ki temelji na razpravah in debatah, brez koristi (akademske) svobode (Fischer, 2020). Ko se dotaknejo širokega nabora politično občutljivih vprašanj, se študenti umaknejo iz pogovora, ker se bojijo, da bi jim njihova vlada prisluškovala. Poleg tega, če takšno število „zajetih“ študentov doseže določeno kritično razmerje, lahko spodkoplje prav ta načela. Poleg tega so na Kitajskem prepovedana spletna mesta, ki se pogosto uporabljajo v učilnicah, kot so Google, YouTube in The New York Times (Fischer, 2020). »Člani fakultete se pri poučevanju v novih globalnih virtualnih učilnicah soočajo s težkimi izbirami: ali spremenijo svoje predmete, da bi odstranili potencialno sporne teme, ali ustvarijo dva sklopa gradiva, enega za študente v Združenih državah, drugega za tiste v tujini? Ali pa se držijo svojih prvotnih učnih načrtov, s čimer potencialno ogrožajo svoje učence? Ali študentom rečejo: Oprostite, ta tečaj

je prepovedan, če študirate na Kitajskem? [...] Države, vključno z Rusijo, Turčijo in Savdsko Arabijo, imajo prav tako stroge zakone o cenzuri in nadzorujejo internet.» (Fischer, 2020). V študijskem letu 2018/19 je bilo na ameriške univerze vpisanih 370.000 kitajskih študentov, vsak tretji mednarodni študent. Leta 2000 je bil za Hongkong sprejet zakon o nacionalni varnosti, po katerem je govor, za katerega meni, da je kritičen do hongkonške ali kitajske vlade, nezakonit – ne glede na državljanstvo ali lokacijo storilca (Fischer, 2020). »Ne samo, da so učenci na Kitajskem potencialno bolj pravno ogroženi, ampak so videokonferenčne aplikacije, kot je Zoom, ki se uporabljajo pri pouku na daljavo, ranljive za nadzor kitajske vlade in zbiranje podatkov. Zoom je bil spomladi na udaru kritik, ker je na ukaz kitajske vlade začasno zaprl uporabniške račune zunaj Kitajske.« (Fischer, 2020). Združenje za azijske študije je na primer objavilo izjavo in niz priporočil za poučevanje na daljavo o Kitajski in študentih, ki tam študirajo,¹⁰ opozorilo o tveganjih, če se od učencev zahteva, da prenesejo odčitke, ki so lahko lokalno prepovedani, in o snemanju razprav v razredu, v katerih je študente zlahka prepoznati.

Ena od rešitev bi lahko bila uporaba navideznega zasebnega omrežja ali VPN, ki uporabnikom omogoča navigacijo po internetnih požarnih zidovih za pridobitev blokirane vsebine, vendar so nepooblaščne internetne povezave zdaj nezakonite tako na Kitajskem kot v Rusiji: »Čeprav se prepoved ne uveljavlja redno, bi lahko imeli študenti, ki bi bili ujeti pri uporabi VPN-ja, kršitev v svojih evidencah vse življenje, kar bi lahko imelo posledice za njihove družine. ... Študentov ne bi smeli spodbujati, naj storijo kaznivo dejanje.« (Fischer, 2020). Vendar, kot lahko vidimo, izziv in problem presegata tehnološki vidik.

8. Sklepno

Več pomembnih vprašanj je ostalo zunaj obsega te analize. Prispevek nikoli ni nameraval dati odgovora na to, kako naj se prihodnja (mednarodna) zakonodaja loti konceptualne in kodifikacijske naloge, ali dati prednost akademski svobodi kot individualni pravici (akademikov in študentov); ali kot pravici tretje generacije (akademske ali nacionalne skupnosti); ali ciljati na

¹⁰ Glej: URL: <https://www.asianstudies.org/aas-statement-regarding-remote-teaching-online-scholarship-safety-and-academic-freedom/>, 12. 9. 2024.

jamstva institucionalne avtonomije; ali se raje osredotočiti na poudarjanje in odpravo groženj, med drugim od cenzure, preko trženja do digitalnega nadzora – ali celo na zagotovitev seznama, česa akademska svoboda ne bi smela zajemati. Prispevek bi lahko bil tudi natančnejši pri poudarjanju posebnosti javnega izobraževanja in visokega šolstva ter različnega fokusa, potrebnega za „izobraževanje“ in „znanost“. Razlog za te pomanjkljivosti so prostorske in konceptualne omejitve. Prav tako obstaja očitna, opažena razlika med družboslovjem in humanistiko ter naravoslovjem v smislu izzivov in kršitev na številnih ravneh. Kot poudarja poročilo Sveta Evrope 2020 (Council of Europe Parliamentary Assembly Report 15167, par. 73), je družboslovje pod strožjim nadzorom države, medtem ko je naravoslovje lažje izpostavljeno vplivu korporativnega denarja. Uveljavljena področja in sporna področja, oziroma ekonomsko dobičkonojni in neprofitni sektorji, se soočajo z različnimi izzivi, vendar, skladno z mednarodnimi zavezami, se je v tem članku zdelo pomembno oceniti integriteto akademske skupnosti kot celote, saj »bi bilo nevarno opravičevati ali relativizirati kršitve nekaterih tem s svobodo drugih«. (Spannagel et al., 2020).

Ne glede na zakonodajne, politične ali intelektualne odzive je nekaj gotovo: akademska sfera in izobraževanje sta skupna dejavnost. Če je »za vzgojo otroka potreben angažma celotne vasi«, je za doktorat, ki ga je treba pridobiti, ali kakršen koli akademski članek, ki bo objavljen, podobno nujna vključenost celotne akademske skupnosti. Ko gre za univerze, kot pravi Kellerman, je »izobraževanje izkušnja v raziskovalni skupnosti ... [kar] zahteva kognitivno prisotnost (učenec), družbeno prisotnost (učeca se skupnost) in prisotnost poučevanja (profesor) in študenti ... [so] del potrebne skupnosti po posredniku.« (Kellermann, 2021).

LITERATURA IN VIRI

- Aberbach, J. D., Christensen, T. (2018). Academic Autonomy and Freedom under Pressure: Severely Limited, or Alive and Kicking? *Public Organization Review*, Springer 18(4). str. 487–506. URL: <https://doi.org/10.1007/s11115-017-0394>, 1. 9. 2022.
- Bajomi, I. et al. (2020). *Hungary Turns Its Back on Europe: Dismantling Culture, Education, Science and the Media in Hungary 2010–2019*. Budapest: Oktatói Hálózat Hungarian Network Of Academics.
- Benner, T. (2019). It's Time for Think Tanks and Universities to Take the Democracy Pledge. *The Washington Post*, Jan 16, 2019.
- Búrca, G. de. et al. (2019). Stand with Wojciech Sadurski: His Freedom of Expression is (Y)ours, *VerfassungsBlog*, Nov. 18, 2019. URL: <https://verfassungsblog.de/stand-with-wojciech-sadurski-his-freedom-of-expression-is-yours/>, 12. 9. 2024.
- Davies, M. (2015). Academic Freedom: A Lawyer's Perspective. 70 *Higher Education* 987. URL: <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/59929/>, 12. 9. 2024.
- Education Technology Market Size, Share & Trends Analysis Report By Sector (Preschool, K-12, Higher Education), By End User (Business, Consumer), By Type (Hardware, Software), By Region, And Segment Forecasts, 2022–2030, URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/education-technology-market>, 12. 9. 2024.
- Enyedi, Zs. (2018). Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary, 16 *Perspectives on Politics* 1067.
- Ewing, A. P. (2016). Teaching Business and Human Rights. In *Teaching Business and Human Rights Handbook*. Teaching Business and Human Rights Forum, 2016. URL: <https://teachbhr.org/resources/teaching-bhr-handbook/introduction-teaching-business-and-human-rights/>, 12. 9. 2024.
- Fischer, K. (2020). Instruction Under Surveillance. Chinese students stuck overseas bring censorship concerns into newly global online classrooms, *The Chronicle of Higher Education*, September, 2020.
- Fischer, K. (2021). When a Scholar Is Accused of Being a Spy How investigations play out at different universities reveals a lot about higher education. *The Chronicle of Higher Education*, 27. 10. 2021.
- Gender Ideology is Wreaking Carnage in Our Medical Schools – An Eye Witness Report, May 9, 2021. URL: <https://www.plebitry.org/conversations/gender-ideology-is-wreaking-carnage-in-our-medical-schools-an-eye-witness-report/>, 1. 9. 2022.
- Halmi, G. (2019). The End of Academic Freedom in Hungary. *Hypotheses:Academic Blogs*, Oct. 21, 2019. URL: <https://ds.hypotheses.org/6368>, 12. 9. 2024.
- Hilton, E. et al. (2021). The reality of sex. *Irish Journal of Medical Science*, 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s11845-020-02464-4>, 12. 9. 2024.
- Human Rights Watch (2020). Resisting Chinese Government Efforts to Undermine Academic Freedom Abroad A Code of Conduct for Colleges, Universities, and Academic Institutions Worldwide. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2020/09/190321_china_academic_freedom_coc.pdf, 12. 9. 2024.
- Hungarian NGOs Call FOI Changes as Unconstitutional. *Freedom Info*, July 3, 2013. URL: www.freedominfo.org/2013/07/hungarian-ngos-call-foi-changes-as-unconstitutional, 12. 8. 2024.
- Kafka, A. C. (2020). Will the Pandemic Usher in an Era of Mass Surveillance in Higher Education? *The Chronicle of Higher Education*, April 14, 2020.
- Kaufmann, E. (2021a). Academic Freedom in Crisis: Punishment, Political Discrimination, and Self-Censorship, Center for the Study of Partisanship and Ideology, Report 2, March 1, 2021.
- Kaufmann, E. (2021b): We Have the Data to Prove It: Universities Are Hostile to Conservatives. *Newsweek*, March 3, 2021.
- Kinzelbach, K. et al. (2020). Putting the Academic Freedom Index Into Action, March 2020. URL: https://www.gppi.net/media/KinzelbachEtAl_2020_Free_Universities.pdf, 12. 9. 2024.
- Kipnis, L. (2015a). Sexual Paranoia Strikes Academe. *The Chronicle of Higher Education*, Feb. 27, 2015. URL: www.chronicle.com/article/sexual-paranoia-strikes-academe/?bc_nonce=r446odyu4ycjo0t4u a1vf&cid=reg_wall_signup, 12. 9. 2024.
- Kipnis, L. (2015b). My Title IX Inquisition. *The Chronicle of Higher Education* May 29, 2015. URL: www.chronicle.com/article/my-title-ix-inquisition/, 12. 9. 2024.
- Kipnis, L. (2017a). Eyewitness to a Title IX Witch Trial, *The Chronicle of Higher Education*, April 2, 2017. URL: www.chronicle.com/article/eyewitness-to-a-title-ix-witch-trial/, 12. 9. 2024.
- Kipnis, L. (2017b). *Unwanted Advances: Sexual Paranoia Comes to Campus*. New York: HarperCollins Publisher, 2017.
- Kirkpatrick, C. (2016). Campus Sexual Misconduct Due Process Protections, *Channels: Where. Disciplines Meet*, 1 (2), Nov. 2016. str. 163–77.

- Körtvélyesi, Zs. (2020). Fear and (Self-)Censorship in Academia. *VerfBlog*, Sept. 16, 2020. URL: <https://verfassungsblog.de/fear-and-self-censorship-in-academia/>, 12. 9. 2024.
- Kotkamp, L. (2022). Dutch university scandal taps into fears of Chinese influence peddling. *Politico*, January 24, 2022.
- Letnar Černič, J. (2015). Democracy as a trump card?: combating hate speech in pluralistic societies. In: *Europe at the edge of pluralism* / Gozdecka, D. A. (ur.), Kmak, M. (ur.). Mortsel: Intersentia, str. 163–176.
- Mangan, K. (2021c). Cyberattacks Are Spiking. Colleges Are Fighting Back. *The Chronicle of Higher Education*, April 14, 2021.
- Mangan, K. (2021b). Dartmouth Dropped a Shaky Cheating Investigation, but Concerns Over Digital Surveillance Remain. *The Chronicle of Higher Education*, June 14, 2021.
- Mangan, K. (2021a). The Surveilled Student. New ways of monitoring health and academic performance won't just disappear when the pandemic subsides. *The Chronicle of Higher Education*, February, 2021.
- Marinov, G. K. (2020). In Humans, Sex is Binary and Immutable. *Academic Questions* 33. str. 279–288. URL: <https://doi.org/10.1007/s12129-020-09877-8>, 1. 9. 2022.
- McMurtrie, B. (2021). 'Be Paranoid': Professors Who Teach About Race Approach the Fall With Anxiety. Will administrators stand behind faculty members told not to discuss 'divisive' topics? *The Chronicle of Higher Education*, August, 13, 2021.
- Nagy, Cs. I. (2020). The Commission's Al Capone Tricks: Using GATS to protect academic freedom in the European Union. *VerfBlog*, November 20, 2020, URL: <https://verfassungsblog.de/the-commissions-al-capone-tricks/>, 12. 9. 2024.
- Nelson, C. (2010). Defining Academic Freedom. *Inside Highered*, December 21, 2010. <https://www.insidehighered.com/views/2010/12/21/defining-academic-freedom>, 1. 9. 2022.
- Orosz, K. (2018). Interconnected Dimensions of University Autonomy in Europe. In: *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* / Curaj A., Deca L., Pricopie R. (eds.). Cham: Springer. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77407-7_38, 12. 9. 2024.
- Pap, A. L. (2021). Academic freedom: A test and a tool for illiberalism, neoliberalism and liberal democracy, *The Brown Journal of World Affairs*, Spring/Summer 2021 • Volume XXVI, Issue II., str. 105–126.
- Pap, A. L. (2019). Harassment: A Silver Bullet to Tackle Institutional Discrimination, But No Panacea for all Forms of Dignity and Equality Harms. *Intersections* 5(2), July 25, 2019.
- Pap, A. L. (2021). Piecemeal Devourment: Academic Freedom in Hungary. *UIC John Marshall Law Review*, January 5th, 2021. URL: <https://lawreview.jmls.uic.edu/piecemeal-devourment-academic-freedom-in-hungary/>, 1. 9. 2022.
- Poliakoff, M. (2020). What Will COVID-19 Mean For Academic Freedom? *Forbes*, April 21, 2020.
- Project Nettie: scientists supporting biological sex. URL: https://projectnettie.wordpress.com/?fbclid=IwAR1NpArAlqgHQQAcRepQaQ_L-5jxqzf_PWaExsiR5sSBmqj8bqQFnI9jfi, 12. 9. 2024.
- Rosen, D., Aaron, S. (2018). How Students Learned to Stop Worrying - and Love Being Spied On. *The Chronicle of Higher Education*, September 23, 2018.
- Spannagel, J., Kinzelbach, K., Saliba, I. (2020). The Academic Freedom Index and Other New Indicators Relating to Academic Space: An Introduction, *Users Working Paper Series* (26) *The Varieties of Democracy Institute*, University of Gothenburg, March 2020. URL: https://v-dem.net/media/publications/users_working_paper_26.pdf, 1. 9. 2022.
- Stajnko, J., Kičin, S., Tomažič, L. M. (2020). Kriminalitetnopolitično razumevanje 297. člena KZ-1: sovrtažni govor in dva koncepta svobode. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 71(1). str. 31–41. URL: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2020/01/RKK2020-01_Jan-Stajnko_KZ_SovrazniGovor.pdf, 12. 9. 2024.
- Swaak, T. (2022). A Vulnerability in Proctoring Software Should Worry Colleges, Experts Say. *The Chronicle of Higher Education*, January 6, 2022.
- Szirtes, G. (2020). Hungary's Students are Making a Last Stand Against Viktor Orbán's Power Grab. *The Guardian*, Sept. 15, 2020. URL: www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/15/hungary-students-viktor-orban-university-theatre-budapest?fbclid=IwAR1sz-P_c-nl6noQBrC47z3GsP8g4w-TqZ1qUyAWs6AAP_RwLcGJRj4Y2ESw, 12. 9. 2024.
- Toplak, J., Brezovnik, B. (2019). Information delayed is justice denied: lengthy procedures deny the right to access information = Kašnjenje informacije je nedostatak pravde: dugačke procedure sprječavaju pravo na pristup informaciji. *Informatologia* 52(1/2). str. 1–8. <https://doi.org/10.32914/i.52.1-2.1>. 1. 9. 2022.
- Vass, A. (2020). Science Academy President 'Shocked' After Ministry Unilaterally Modifies Basic Research Scholarship Results. *Hungary Today*, Sept. 8, 2020. URL: hungarytoday.hu/mta-science-academy-shock-ministry-palkovics-freund-basic-research/, 1. 9. 2022.